

boja 'sac de tela', 'butxaca' (Laborde), alvernès *bojo* f. «grand sac de forte toile pour le blé, la farine, les chiffons» (Michalias), oc. ant. *boljàs, bolgeta* 'sac', cat. ant. *bolgeta* 'bosseta', piem. alpí *buza* 'butxaca' (AIS m., 'tasca', punt 132; id. en el parlar alt-al. de Gressoney i en el gergo de la Vall d'Aosta, *VRom.* vi, mapa 6, p. 140). Pel que fa al radical, les petites dificultats fonètiques s'eliminen fàcilment: la *r* de les formes cast.-port. i val. es pot explicar admetent que en terra encara francesa el mot sofrí la influència de *bourse* 'bossa'. La *-tx-* sorda catalana pot ser deguda a la influència del fr. *poche*, que es va usar fins a l'alt Aragó, *pocha* (BDC xxiv, 177); contaminació que en efecte allí es manifesta amb evidència en la forma *pochaca* usada a Panticosa i a la Llitera aragonesa (Kuhn, *RLiR* xi, 183; Coll Altabàs).

Però, com reconeix també Moll, amb aquesta etimologia no s'ha explicat la terminació tan notable *-aca*. Ara bé, això i tantes altres coses del nostre mot, ens torna a la memòria el cas de *BUIRAC*, on *-ac* és l'article plural sufixat *-ak* tan normal en basc, i es parteix d'una forma romànica *boire*, acceptada per lakaïos i arquers mercenaris, de llenguatge més basc que romànic, en l'embullat ambient bilingüe basc i romànic de Navarra, Bearn, Foix i de la Catalunya pirinenca dels Ss. xiv-xvi, tan sovint envaïda per gent d'aqueixes terres. Ací topem amb la dificultat que no sols el mot no és basc, sinó ni com a romanisme n'hi ha en basc quasi cap dada. Però tan poques, o menys encara, n'hi havia en el cas de *BUIRAC*. L'ambient ferotgement purista de la lexicografia basca ha fet que tot mot suspecte de venir del romànic sigui impiadosament i radicalment expulsat dels lexics bascos (fins els treballs d'Azkue, etc.) i fins de tot escrit. Tanmateix no manca en el nostre cas alguna notícia de l'ús del mot en parlars bascos, si bé en part acompanyat de les pestíferes falses etimologies basquitzants a ultrança, que conduïxen els qui reconeixen tan «horrendes» paraules, a deformar-ne fins i tot la definició (i sovint fins la forma) per fer-les entrar, velinolis, en una arrel basca. Per sort el bilbaí Emiliano de Arriaga, amb l'excusa del parlar castellà de Bilbao, reconeix que allí s'usa *brujaca* «bolsa de red y fondo de cuero, que los chimberos llevan en bandolera cuando van de caza» (*Lexicón del Bilbaino Neto*, p. 76): el *chimbero* és el caçador de moixons o ocelllets (*txinboak*, bilbaí *chimbos*); i com que això no es caça en la ciutat de Bilbao, sinó enfora (i fins fa poc temps s'ha parlat basc en més del 60 per cent de la rodalia immediata al caseriu de la ciutat), és bastant segur que s'usa en el terme dels municipis bascofons dels aforès bilbotarres: la comarca que, justament per l'abundor d'ocellada, se'n diu tradicionalment el Txoriari (inmediata al S. i SSE. de Bilbao: *txori* 'moixonet' + *erri* 'comarca').

No manca, però, alguna confirmació de tan esgarriposa i pecaminosa paraula en territori estrictament *euskera*. Azkue, en el seu dicc., dóna *brujake* com a basc del dialecte biscaí, amb variant *burujake*, i fins reconeix que tenia anotat *burujaka* a Markina (d'on

era la seva mare i hi fou el seu informador principal), ciutat biscaïna ja a la ratlla de Guipúscoa, i també a la costa, a Izpaster (uns 12 km. més al NO. i a altres tants de Gernika i al costat de Lekeitio, d'on era el pare d'Azkue) (pp. 182 i 188 del seu dicc., vol. 1).

M'imagino que, essent-li ben conegut, no devia ni pendre nota del sentit exacte, fins que va llegir l'entretingut llibre *Peru Abarka*, personatge amb el nom del qual el biscaí Mogel (fi S. xviii) fa parlar el trempat barber «catedrático en la Universidad de Basarte» (com si diguéssim la universitat de Bosquina, o de Sant Pagerol), desbarrant, amb la rialleta sota el nas, sobre l'etimologia de *omnibus vasconicis*, el qual explica que *bruiakea* (en «castellà» *brujaca*) és perquè és un «traje de espalda que se mete por la cabeza» (ed. 7.ª, p. 126). Això no és una definició, és una «etimologia»: *buru* 'cap' + *jak(a)* 'gec, jaqueta'. I el mateix Azkue, potser esfereït de la mala reputació que podia dur-li oposar-se a aquest clàssic, recordant la procedència erdera del mot, adoptà aqueixa «definició»: «anguarina, 7 especie de gabán sin cuello ni forma de talle». Potser en això de «sin forma de talle» i «sin cuello» ja apunta una escapada: sí és un 'saquet', però un saquet o sarró gran, que algú va usar per a abric a falta d'altra cosa, i llavors, essent un sac, per on se l'havia de posar sinó pel cap, tapant-se almenys l'esquena si l'usava per defensar-se de la pluja!

En conclusió, doncs, el mot s'ha usat en basc. Amb quina extensió, ja no puc aclarir-ho, perquè no cal dir que tots els lexicògrafs bascos, menys valents que Azkue, callen severament sobre tals «horroros». El joc ple de paranys de l'article basc en combinació amb una *-a* final ens impedirà d'assegurar si la forma no-articulada és *brujak* o *brujake* o *brujaka*: és sabut que en general l'article *-a*, en afegir-se a un mot en *-a*, li canvia aquesta *-a* en *-e*, de manera que *brujaka*+*-a* es torna, en la major part dels dialectes, *-ea*; i fins Azkue, com més d'un cop Mitxelena li ha retret, s'ha errat sovint sobre si un mot termina, quan va sense article, en *-a* o en *-e*, o fins i tot en consonant.

De tota manera tenim marxapeu suficient per emetre una forta sospita: que usat aquest romanisme per lakaïos i homes d'armes o arquers de les hosts pirinenques, gent sovint que havent estat bascofona, i corrent per Navarra, Aragó, Foix, Bearn o l'Alta Catalunya, adoptava cada dia més el parlar romànic i fins acabava per oblidar el funcionament del basc, un plural *buryak* o *bulgak* 'els sarrons', l'usaria cada cop més com a singular; degué haver-hi en part ultracorreció de la tendència basca a canviar *bru-* en *bur-* (*buruku* = *brugo* 'pugó'), en part contaminació del basc omnipresent *buru* 'cap'. Tot això ja pogué conduir a la inestabilitat d'aquesta *-r-*, d'on després eliminació, quan intervé la contaminació del fr. *poche*. La *-a* seria deguda a la influència de *bossa*, *bolgeta* i sinònims; o bé resultant d'altra gent de parlar mig basc mig romànic, que prenent-ho ja per un singular, hi posaria (de nou) article basc *burgaka*. Entrant després definitivament el mot en el món romànic, la contaminació del fr. *poche* canvià *bu(r)gaka* en *butxaca*, o en l'alt-